

International

Journal of Human Sciences

ISSN:2458-9489

Volume: 20 Issue: 4 Year: 2023

In the context of the science of Usul al-fiqh, textual and numerical interpretation of some verses and hadiths, with an example of social groups

Usûlü'l-fıkh ilmi bağlamında bazı ayet ve hadislerin sözel ve sayısal yorumlanması ile sosyal gruplar örneği¹

Hasan Özket²

Abstract

The Islamic Jurisprudence Methodology (Usul al-Fiqh), born from the Islamic intellectual tradition, not only possesses the ability to derive meanings from fixed texts but also serves the functions of governance and oversight. Its applicability extends beyond verbal and numerical domains to include social and technical fields. Throughout history, this discipline, which has never accepted any form of patronage or support, is known to have marginalized other actors due to the sheer power of its knowledge. This article will first focus on the significant role attributed to the science of Usul al-Fiqh (Principles of Islamic Jurisprudence) throughout its historical development. Then, it will highlight some interpretations of certain verses and hadith texts in terms of social and administrative groups. Indeed, certain verses in religious texts portray hierarchical example groups for governance systems using names such as family, tribe, clan, shab, and nation. In history, despite discussing societal institutions from an

Özet

İslam ilim anlayışının bir ürünü olan İslam Hukuk Usulü ilmi sabit bir metinden anlamlar üretme yetkinliğinin yanında yönetme ve denetleme işlevini de yürütür. Sözel ve sayısal alanlarda kullanıldığı gibi sosyal ve teknik alanda kullanılabilir olmasıyla da dikkat çekmektedir. Bu bağlamda tarih boyunca hiçbir himaye ve dayanak kabul etmeyen ilmin salt gücü nedeniyle bu disiplinden uzak kalan diğer aktörleri saf dışı ettiği de bilinmektedir. Bu makalede ilk olarak İslam Hukuk Usulü ilminin tarih boyunca anlamlandırma sürecinde işaret edilen etkin rolü üzerinde durulacaktır. Sonra bazı ayetler ve hadis metinlerin sosyal ve yönetsel gruplar açısından örnek çıkarımlarına işaret edilecektir. Nitekim bazı ayetlerde insanlığın aile, aşiret, kabile, şa'b ve kavim gibi isimlerle yönetsel sistem açısından hiyerarşik örnek gruplara yer verdiği görülmektedir. Tarihte Kur'an'dan bin yıl önceki Eflatun'un Devlet adlı eseri ve özelde ise İslam dünyasındaki Farâbi'nin el-Medînetü'l-fâzıla adlı eserlerde toplumsal

¹ Bu makale 20-21 Mayıs 2016 tarihlerinde Saraybosna'da yapılan II. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyumu'nda sözlü sunulan "Usûlü'l-Fıkh Disiplini Bağlamında Dini Kaynakların Sözel ve Sayısal Yorumlanması ile Sosyal Gruplar Örneği" adlı tebliğin kısmen geliştirilmesi ile oluşturulmuştur.

² Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Hukuku ABD, hozket@gmail.com Orcid ID: [0000-0002-6193-4363](https://orcid.org/0000-0002-6193-4363)

administrative perspective in works like Plato's "The Republic" a thousand years before the Quran and, specifically, in the works of Al-Farabi in the Islamic world, information about the spaces they occupied and the populations they housed is not provided. In the modern era, numerical data has gained importance for comprehensive development and the standardized delivery of services. As an example, indications from religious texts, particularly from the Quran, regarding this subject will be presented.

kurumlar üzerinde yönetsel açıdan durulmasına karşın işgal ettikleri mekân ve barındırdıkları nüfus hakkında bilgi verilmemektedir. Modern dönemde ise topyekûn kalkınma ve hizmetlerin standart biçimde sunulması açısından sayısal veriler önem kazanmıştır. Dini metinlerden Kur'an'da konu hakkındaki işaretler örnek olarak verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Usûlü'l-fikh; toplumsal kurumlar; yorum bilim; anlamlandırma; model uygulama.

Keywords Usul al-fiqh; social institutions; hermeneutics; interpretation; model application.

[\(Extended English summary is at the end of this document\)](#)

1. Giriş

Fıkıh usulü ilmi orijinal adıyla usulü'l-fikh özgün bir ilim olarak İslam hukukunun ortaya konması örneği üzerinde gelişmiştir. Her ne kadar diğer hukuk sistemlerinden farklı olmadığını söyleyenler olsa da (Gözler, 2019) İslam hukuku diğer hukuk sistemleri içinde bu metodolojik özelliğinden dolayı farklı bir konuma sahiptir. Ayrıca günümüz fen ve sosyal bilimlerinde kaydedilen gelişmelerin ana faktörleri arasında, bu ilimlerin kendilerine özel ilmi metotlarının geliştirilmiş olmasına vurgu yapıldığı (Bilmen, 1985, 1/40) görülmektedir. Modern dönemdeki son gelişmelerin genel olarak geride kalan birkaç yüzyılda meydana geldiği görülmekle beraber, bunların esas olarak insanlık tarihi kadar eski devirlerden başlayan birikiminin bir neticesi olduğuna bilim adamları tarafından dikkat çekilmektedir (Aydın, 1982, 36). Anılan gelişmelerin içinde yer aldığı halde “dogmatik kabuller” içerdiği önyargısıyla genelde dışarıda tutulan kutsal metinlerin özelde Kur'an'ın etrafında ciddi ilimlerin geliştiği ve dikkatleri üzerine çektiği de bilinmektedir. Bu ilimlerin başında da Ebu Hanife'ye isnat edilen fıkıh tanımına göre (Görgün, 2003, 1/148) ‘düşünce sistemi’ anlamındaki ‘Usûlü'l-fıkıh’ ilmi gelmektedir (Paşa, 1955-56; Ostorog, 1972, 12; Hamidullah, 1984) Usûlü'l-fıkıh ilmi dil kuralları üzerinden sabit metnin çözümlenmesini yapan, varsayımlarla sonuca ulaşan kurallar bütünüdür. Bu makalede Usûlü'l-fıkıh ilminin yani İslam Hukuk Usulü ilminin üreten, denetleyen ve yöneten özellikleriyle tarihi sürecine işaret ederek, (Dönmez, 2005) dini kaynakların sözel ve sayısal yorumlanması ile sosyal gruplar örneği üzerinde durulacaktır. Kuşkusuz, insanlık, üzerinden geçen kayda değer olmayan uzunca zamandan sonra (el-İnsan 76/1) geçirdiği ilk çağlardan günümüze değin gelen süreçte (Şenel, 1982, 2) statü ve görevleri farklı aile, kabile, şa'b, kavm gibi hiyerarşik kurumlar olarak ilmi, dini, siyasi ve ahlaki seviyesine ulaştığı bilinmektedir.

2. Fıkıh ve Fıkıh Usulü İlmi

2.1. Fıkıh İlmi Tanımı ve Gelişmesi

Fıkıh usulü ilmi, özelde, kaynağı bakımından ilâhî/Kur'ân/Kitab'a dayalı, oluşumu bakımından ise beşeri/aklî olan İslâm Hukuku'nun (Gökalp, 1914, 1/2, 42) örnek oluşumuyla başat giden bir ilimdir. Genelde ise İslâmî yorum ve düşüncesinin ortaya konulmasını sağlayan özgün ve üst bir disiplindir. İbn Haldun'un (1334–1406) İslâmî ilimler arasında en önemli, en şerefli ve faydası en çok olan ilimlerden (İbn Haldun, 1997, 2/501) saydığı görülmektedir. Böyle bir ilmin metodik bir disiplin olarak ortaya çıkması ise kuşkusuz, düşüncenin, bizzat kendisinin kanunlarını aramaya ihtiyaç hissettiği zaman ve medeniyet dilimi olduğu vurguyla ifade edilmektedir (Fındıkoğlu, 1945, 15). Nitekim, ilim adamlarının ilmî kriterlerle sorgulama ve tartışmaları sonucunda alanında serbest yazın

türüyle başlayan ilk birkaç eserden sonra fukaha ve mütekelimin ekolleri tarafından sistematik eserler verilmeye başlandığı bir gerçektir. Bir başka ifadeyle bu ihtiyaç, “söylenenlerin doğruluğunun veya yanlışlığının, söyleyenin taşıdığı özelliklere göre tartışılmasının değil, söylenenin dayandığı prensiplere göre tartışılmasının doğru olduğu” kuralını (Karaman, 1989, 175) benimseyen ve karşı çıkanlar biçimindeki bir duruma da işaret ettiği söylenebilir.

İslâmî ilimlerin tümü, vahyin gelmeye yani Kur'an'ın yazılmaya başlandığı zaman dilimine dayandırılarak tarihlenmektedir -ki, bu, önceki insanlık ilmi mirasını yok saymak anlamında değildir- ve sonraki süreçte etkilerine ve gelişmelere göre ortaya çıkan özellikler de göz önünde tutularak çeşitli devirler açısından incelenmektedir (Hallaf, 1971, 156).

Başlangıçta, usulü'd-din diye isimlendirilen Kalam ilmi ile tanımı yapılan fıkıh usulü ilmi (Hanefi, 1994, 139) terkip ve ilmin özel adı olmak üzere iki ayrı şekilde tarif edilmektedir. İlkinde göre sözlükte, “bir şeyi bilmek ve derinlemesine anlamak” (İbn Manzûr, 1974) anlamında olan “fıkıh”, bilim dilinde ise, Ebu Hanife tarafından hayatın tüm alanlarını kuşatan biçimde “İnsanın lehinde olanları -iyi, doğru, fayda, adalet- ve aleyhinde olanları -kötü, yanlış, zarar, zulüm- bilmesidir” (Hüsrev, 1899, 15) şeklinde bir üst disiplin olarak tanımlandığı, sonraki Hanefi ilim adamları tarafından ise bu tanıma “amel/pratik yönüyle” ifadesi eklenerek diğer alanlar konu dışında tutularak hukuk alanına göre tanımlandığı görülmektedir. Şafîiler tarafından da “İşlenen amellerin şer'î hükümlerini tafsilî -ona ait açıklanmış- delillerden bilmektir (el-İsnevî, 1343, 1/22; Hüsrev, 1899, 15).” şeklinde kaynağına göre yapılan tarif ile üç adet klasik tanım oluşmuştur (et-Teftâzânî, 1957, 19). Diğer unsuru olan “asl” ise sözlükte “herhangi bir şeyin alt kısmı, dibi, temel” (İbn Manzûr, 1974) anlamına gelmektedir. Bilim dilinde ise delil, tercih, kendisine kıyas edilen bir şey ve kaide manalarına nakledilerek, çoğulu olan “usul” kelimesi (el-İsnevî, 1343, 1/23; Hüsrev, 1899/15) kullanılmaktadır. Böylece “fıkıhın asılları” anlamında bir terkip elde edilmiştir ki, ilki delil olması bakımından Kitab, ikincisi kaide/ler bakımından sünnet, üçüncüsü tercih açısından icma ve dördüncüsü kendisine kıyasla hükümlerin çoğaltıldığı kıyas olmaları bakımından asıllardır. Bunların, son tahlilde fukaha metodu eserlerinde dört rükün olarak isimlendirildiği tespit edilmektedir (Hüsrev, 1899, 26). Böylece, Fıkıh Usulü'nün, bireysel davranışlara verilecek hükümlere, delillere dayalı olarak fıkıh/derin düşünme ile ulaşmayı sağlayan içtihat prensipleri (Hüsrev, 1899, 16) anlamında olduğu görülür. Bazı ilim adamlarına göre bu terkip, menkul bir isim olarak ilmin özel adı olmuştur. Bu duruma göre fıkıh usulü “şer'î hükümlerin şer'î delillerle sabit olması, şer'î delillerin de şer'î hükümleri ispat etmesi bakımından, bu delil ve hükümlerin durumlarının bilindiği bir ilimdir (Hüsrev, 1899, 11).” Bu tanım fıkıh usulü ilminin konusunun delil-hüküm olduğuna da işaret etmektedir (Seydişehrî, 1893, 18). İşlevi ise bireyler için dünyada ve ahirette saadete kavuşmak amacıyla şer'î hükümlere ulaşarak onları tanımak ve uygulamak (Hüsrev, 1899, 22), olarak belirtildiği görülmüştür. Yani erken İslâmî devirde düşüncenin bilimsel yöneme kavuştuğunu, duygusal verilere yol açacak bilim dışı yapılanmaları devre dışı bırakan “Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat” omurgasını oluşturan bir disiplin olmuştur.

Fıkıh usulü ilminde ilk yazılan eser İmam Şafiî'nin (767–820) er-Risâle adlı eseridir (Hamidullah, 1984, 51). İmam Şafiî eserinde ilmin zımında fıkıh usulü ilminin kapsamına “nasları bilmek ve bunlardan hüküm çıkarmak (eş-Şafiî, 1985, 14)” şeklinde işaret etmiştir. Bu devri takip eden orta devirdeki usul kitaplarından Âmidî'nin (1156–1233, 1/24) el-İhkâm'ında “Kelâm, Arapça ve şer'î hükümler bilgisi” olduğu belirtilmiştir (el-Âmidî, 1986, 23). Müçtehit imamlar devrinden sonra yapılan şerh çalışmalarındaki fıkıh usulü ilmine dair bilgiler incelendiğinde, kendisini oluşturan ve olgunlaştıran Tecvit, Lügat, Sarf, Nahiv, Me'ânî, Beyan, Bedi'î ve Mantık bilimlerinin olduğu görülür (İzmirli, 1912, 2).

2.2. Fıkıh Usulü İlminin Gelişimi

Özelde Hukuk ve Hukuk İlmi örneğinde fıkıh usulünün tarihteki başarılı katkısı tecrübesi, sosyal gerçeklerin bütününe göz önünde bulundurup anlamlandırmakta yatmaktadır. Bu katkı “sadece, bu gerçeklerin neticesi ve pasif bir sistematik yankısı değil, sosyal realiteyi aktif olarak şekillendirip seviyesinin yükselmesini sağlar ve insanlığın, hayrın ve adaletin hizmetinde tanzim edilmesinin yollarını arar. İnsanın olaylara sadece uyum sağlaması değil, aynı zamanda o olaylara ilim yoluyla yön vermesi gerekir. Yani, dış âlem iç âlemi uyandırır ve bir dereceye kadar geliştirir; iç âlem

de dış âleme şekil ve hüviyet verir, ruh ve hayat bahşeder. İç âlem karanlıksa o vakit dış âlem bir hercümerçtir, bir kaostur. İç âlem aydınlıksa dış âlem de muvazeneli ve ahenklidir, nizamlı bir bütündür, bir kozmostur” (Çağıl, 1963, 32). Bu tespit, bireylere yol gösteren fıkıh ve usulünün, hukuk ile olan irtibatını vurguyla izah ederken aynı zamanda, içtihadı duyulan ihtiyacı, müçtehit ve fonksiyonlarını anlatması bakımından da önemlidir. Bu vesile ile de fıkıh usulü ilminin konu, kapsam ve işlev bakımından bir bütün olduğu da görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi fıkıh usulü ilmi birçok ilmin metodolojisi durumundadır. Bu bağlamda, zamanla bu ilmin konuları içinde yer alan birçok kavram, daha önceki filozofların ve düşünürlerin fikirlerinde de görülmektedir. Mesela, Platon’un (Eflatun) (m.ö. 427–347) Devlet adlı eserinin muhtelif yerlerinde hâkim, hüküm ve ne ile hüküm verileceği, hâkimin hüküm verme yetkisinin nereden kaynaklandığı gibi konular tartışılmıştır (Platon, 1962). Fakat, fen bilimleri için kâinat ve verileri gibi sabit bir delil nasıl gerekli ise fıkıh usulünün de işlevini göstermesi için Kitap diye isimlendirilen vahyin yazılı haldeki Kur’an veya sözleşme gibi sabit bir metne ihtiyacı vardır.

Kur’an Hz. Muhammed’e (sav) vahiy yoluyla inzalle yazılmaya başlandığı andan son vahyin geldiği zamana kadar geçen vakit münezzel vahiy dönemidir. Yirmi iki yılı biraz aşan bir zaman dilimini kapsamasına karşın, fonksiyonları farklı Mekke ve Medine dönemleri olmak üzere iki ayrı yakın coğrafyada gerçekleştiği açıktır. Mekke dönemi Hz. Peygamberin hayatının kırkıncı senesine denk gelen Ramazan ayının yarısından sonraki günlerden başlar, elli dördüncü senesinin Rebi’ulevvel ayının ilk günlerine kadar devam eder; yaklaşık on üç yıllık bir zamandır. Kur’an-ı Kerim’in hacim olarak yarısından fazlası bu dönemde inmiştir. İnanç açısından olsun pratik açısından olsun işlevsel olarak sonraki döneme nazaran -doğal olarak- etkisini gösterememiştir. Bunda, -her zaman olduğu gibi- yeni bilgi durumundaki vahye muhatap olan insanların psikolojik bakımdan mevcut önyargılarının payı büyüktür. Ne var ki, hicret nedeniyle Yesrib’e geçildiğinde hazırlanan sözleşme oranın Medine diye ünlenmesine yol açan ilk anayasa, Mekke’de gelen vahiy altyapısına dayalı olarak Hz. Muhammed tarafından hazırlanmıştır. Böylece, barışı hedefleyen ilk siyasi örnek metin ortaya çıkmış ve başarı ile uygulanmıştır. Medine dönemi, Mekke döneminin bittiği andan Hz. Peygamberin hayatının altmış üçüncü yılına denk gelen Zilhicce’nin dokuzuncu gününe kadar geçen zamandır. Bu devir yaklaşık on yıl sürmüştür ve vahyin hacim olarak yarısına yakın miktarı -sosyal ve siyasi dayanışma esaslı gündelik hayat açısından önemli etkiler gösteren kısmı- bu dönemde inmiştir. Hz. Peygamber’in Yesrib’e hicretle oluşturduğu tedvin Medine kent devletini ortaya çıkarmış, teşri’ hız kazanmış, daha geniş bir şekilde ortaya çıkan problemlere hüküm bildiren ayetler inmiştir. Herhangi bir konuda ayetin gelmesi, mutad süreyi aşınca, Hz. Peygamber hükmün kendi içtihadına bırakıldığını anlamış (eş-Şevkânî, 1992) ve problemi çözmek için içtihat ederek hüküm vermiştir. Verilen hükmün yanlış olması durumunda vahiy yoluyla uyarılıp düzeltilmiştir ki, bu özelliği ile Hz. Peygamberin içtihadı sonraki devirlerde gelen müçtehitlerin içtihatlarından ayrılmaktadır.

Hukuk ilminde sadece Müslümanlara ait bir ilim ve disiplin (Hamidullah, 1957, 1) olan fıkıh usulünün zengin kavramlarının temeli de bu devrede atılmıştır. Bunlar, Hz. Peygamberin Kur’an öğreti ve tavsiyelerinin pratiğe aktarılma esnasında oluşan sünnet malzemesi olarak hadis külliyatı içerisinde günümüze kadar gelebilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber tarafından Yemen’e kadı olarak görevlendirilen Muaz b. Cebel’e (ra) Hz. Peygamberin, ‘Ne ile hükmedeceksin?’ sorusuna, ‘Allah’ın Kitabı ile’, ‘Ya onda bulamazsan?’ sorusuna ise ‘Allah Resul’ünün Sünneti ile’, ‘Ya onda da bulamazsan?’ sorusuna da, ‘re’yimle içtihat ederek hükmü veririm’ cevaplarını verdiğinde Hz. Peygamber “Allah Resul’ünün elçisini O’nun razı olacağı şekilde muvaffak kılan Allah’a hamt ederim (Ebû Davûd, ty., 11; el-Cüveynî, 1987, 75)” buyurdu. Bu karşılıklı konuşma içerisinde hüküm, Kitap, Sünnet, re’y ve içtihat gibi usul terimleri bulunmakta ve en yetkili ağız tarafından tasdik edilmenin ötesinde, bunların belli bir disiplin içerisinde sıralandıkları da görülmektedir.

Hicret Medine kentini kurumlarıyla oluştururken Hz. Peygamber Suffa okulunu kurmuş ve burada Kur’an, ezberlendiği gibi yazılmaya da başlanmıştır. Hz. Peygamber okuma yazma seferberliğine girişmiş, Bedir savaşı esirlerini, on Medineliye okuma yazma öğretme şartı ile serbest bırakmıştır (Mûsa, 1983, 143).

Peygamber ve Râşid Halifeler zamanında müminler, Hz. Peygamberin sorunlara karşı oluşturduğu çözümlerle hareket ettiklerinden Kur'an'a göre değil de sünnet'e göre amel etmiş oldukları görülmektedir. Bu durum, aynı toplumun hiçbir değişikliği bulunmayan aynı sorun ve çözümleri kapsamasından dolayı sadece onlara özeldir. Hz. Peygamberin Medine Vesikası diye bilinen ilk anayasa metni bunun açık göstergesidir (Hamidullah, 1982,). Başka türlü olma imkânı da yoktur. Çünkü Kur'an henüz tamamlanmamış (kıraat), toplanmamış (cem') ve onu anlamak için gerekli ilimler gelişmemişti (beyan) (el-Kıyâme, 75/16-19). Dolayısıyla Hz. Peygamber ne diyor ve yapıyorsa sahabeler de onu yapmışlardır. Hz. Peygamber'in yaptığı içtihatlarda bir yanılma söz konusu olursa yukarıda belirttiğimiz gibi vahiy yoluyla uyarılarak düzeltildiği bilinmektedir. Vahiy devrine ve Hz. Peygamber'in örnek uygulamasına özel bir durum olarak görülen bu uygulama, sonraki devirlerde ortaya çıkan içtihat hatalarının ayıklanması ise 'icma' yoluyla olmuştur. Yani, bireysel kıyas olan bağımsız içtihatların oluşturduğu icma doğruluk için kriter kabul edilmiştir. Böylece içtihadın doğru olup olmadığından çok çözüm getirip getirmediğini belirlemekle (Fazlur, 1992) birlikte kesin yargıyı ortaya koymada kriter olmuştur. Vahiy parça parça geldiği için Hz. Peygamberin üstlenmiş olduğu rol, sonraki zamanlarda ortaya çıkan delillerin sıralanmasında, devrinde kendisine vahiyden önce yer verilmekteydi.

Hz. Peygamberin irtihalinde Kur'an yazılmış fakat dağınık halde iken, hemen halifeler döneminin başında bir kitap haline getirilmiş birkaç nüsha yapılarak taşraya gönderilmiştir. Bu nüshalardan bazıları hâlâ mevcuttur (Hanefi, 1994, 15). Sahabe devrinin âlimleri, delillerin tasnif edilmesini büyük ölçüde başarıyla yapmışlar, uygulamaya bakıldığında yukarıda Muaz hadisinde belirtildiği gibi delillerin Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas şeklinde sıralanmış olduğu görülmektedir. Sahabe devrinin sonlarında çeşitli bölgelere dağılarak, o merkezlerdeki fetva ve teşri görevini ellerinde bulunduran sahabeler, kendilerinden sonra gelen Tabi'ün neslini yetiştirmişlerdir. Medine ve Kûfe'de sahabe hayatta iken bağımsız biçimde fetva veren Tabi'ün neslinden büyük şahsiyetler bunların tipik örnekleri olmuşlardır. Bu âlimlerden ilim tahsil etmiş olanların, daha sonraki devirlerde İslâmî anlayışlarda etkili olacak öğrenciler yetiştirdikleri görülmektedir. Diğer taraftan usul ilmi açısından kayda değer gelişmeler olmuştur. Ayrıca sonraki devirlerde mezhep imamlarının ortaya koydukları, delilleri değerlendirme biçimleri onların re'y ve hadis ekolu diye ikiye ayrılmasına vesile olmuştur.

Dört Râşid halifeden sonra gelen halifelerin siyasi nedenlerle halk nezdinde saygınlıklarını yitirmiş olmalarından dolayı müminler onların istişari kararlarını güvenilir bulmamış, kendileri, güvendikleri ilim adamlarından fetva almaya başlamışlardır. Böylece fıkıhçılar toplulukta saygın bir sınıf oluştururken gelişerek mezheplerin ortaya çıkmasına da vesile olmuşlardır. Ayrıca fıkıh ve fıkıh usulü ilimlerinde eserler verilerek tedvin hareketi geniş ölçüde başlamıştır (Ebu Zehra, 1978, 79). Bu arada İslâm medeniyetinin iki safhada geliştiğini belirtmek yerinde olacaktır. Birinci safha, ilk dört asırda tamamen Kur'an'a dayalı ve kendi içinde oluşmuş Kur'an medeniyeti safhasıdır. Bu medeniyetin temeli, zımında fıkıh usulünün bulunduğu uygulamadır. Kendilerinden önce tartışmalar söz konusu ise de yazılı ve bilimsel olarak böyle bir ilim yoktu. Aslında bu gelişmeler esnasında yabancı bir kültürden yararlanmadan ziyade Kur'an'dan esinlenmeyle özgün bir ilmin yer edindiği görülmektedir. İkinci safha ise İslam dünyası kendisinden önceki üç bin yıllık eski medeniyet ve uygarlıklardan Yunan, Pers, Hint ve Çin uygarlıklarının varisleriyle karşılaşmaya başladığında, oralarda gelişmiş medeniyet ve uygarlıklarla temasa geçmesiyle olmuştur. Bu temas Müslümanların geliştirdiği Kur'an Medeniyeti ile üç bin yıllık insanlık uygarlık başlangıçta çatışmaya başlamış ancak kısa zaman içinde sentezlenerek özgün bir İslâm medeniyeti oluşmuştur. Bir başka ifadeyle Kur'an medeniyeti başka uygarlıklarla fiziki bir ilişkisi olmadan tamamen orijinal bir medeniyet olduğu halde, sonrasında bin yıl süren İslâm medeniyeti Kur'an medeniyeti ile insanlık uygarlığının sentezinden oluşmuştur.

2.3. İctihat Müessesesi ve Gelişimi

Kur'an medeniyetinin getirdiği kendisine özgü önemli yenilikler bulunmaktadır. Bunların başında Muaz hadisinde geçtiği gibi içtihat kurumu gelmektedir. Böylece Müslümanların kendi aralarında ve ilişkide buldukları diğer gruplarla olan sorunlarını aşma imkânı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda fıkıh usulü ilminin varsayımlarla ortaya konan prensiplere bağlı kalarak delile dayalı içtihat yapma sanatı olduğu söylenebilir. Bunun yanında bir diğer önemli yenilik de Kur'an'dan önce, insan

aklının kesin sonuçlara varabileceğini savunan Filozoflara karşı Usulcülerin kişilerin kendi başlarına kesin bilgiye ulaşamayacaklarını, kesin bilginin ancak bütün insanların ortak çabaları ve anlaşmaları ile elde edileceği 'icma' ilkesini koymuş olmalarıdır. Böylece içtihatların sonucunda oluşan icma, kesin doğrunun tespit edilmesini sağlayan önemli kriter olarak yerini almıştır. Kur'an medeniyetinin insanlığa öğrettiği önemli hususlardan bir diğeri de, bilinmeyenlerin bilinenlere benzetilerek çözülmesidir. Bir başka ifadeyle bilinenlerden bilinmeyenlere ulaşma anlayışıdır (el-Fatiha, 1/1). Kur'an öncesi uygarlıklarda bilgi ve sanat, seçkinler sınıfının halk üzerindeki üstünlüklerini tesis etmek için kullanılmıştır. İlimler amelî olmaktan çok nazari olagelmışlerdir. Hâlbuki Müslümanlar bütün ilimleri amel için, halk için yapmışlardır. Hep halkın eğitimi ile ilgili çaba içine girmişlerdir. Mabetler bu özelliği yansıtan ilk örneklerdir (Çelebi, 1976, 64). Bu tarihi gelişmelerde, fıkıh usulü ilmi birinci derecede rol oynamıştır. Kur'an-ı Kerim'in keyfi yorumu yerine kurallarla yorumlanması sureti ile İslamiyet'in tahrif edilmesi önlenmiştir. Bu oluşum şu iki ayrı görüş arasında hızlanarak gelişmiştir. Nitekim biri Zâhirî anlayışa sahip olanlar, -ki, Kur'an'ın sahabeler tarafından anlaşıldığı şekilde anlaşılması gerektiğini ileri sürmüş- sünnet ve Kur'an dışında bir aslın, delilin olamayacağını iddia etmişlerdir. Ayrıca bunun yanında Bâtinî anlayışa sahip olanlar ise, Kur'an-ı Kerim'in müminin ilhamı ile anlaşılabilirliğini, usul ve kurallarının gereksiz olduğunu iddia etmişlerdir (İlhan, 1996; Apaydın, 2008). Bu anlayışa karşı Kur'an'ın yorumlanması dil kuralları varsayımlarıyla belli kurallar doğrultusunda usule bağlamışlardır. Böylece müçtehidin bu varsayımlarla hareket etmesi, yetersiz veya eksik gördüğünde kendi varsayımını ortaya koyarak geliştirmenin yolu açılmıştır. Mezhepler bunun örnekleridir. Kuşkusuz bütün bunların müspet ilmin verileri doğrultusunda olduğu kanaati doğmaktadır. Ayrıca sünnet kelimesinin, gidilen ve tutulan yol manasından hareketle Kur'an'ı anlamlandırmada "metotlu gidenler" anlamında erken devir bilimsel yöntem taraftarları için "Ehl-i Sünnet" kavramı geliştirildiği görülmektedir (Karagülle, 1985; Kutlu, 2005). Böylece dünyada müspet ilmin alanını prensipler belirleyerek genişleten ve geliştirenlerin yine İslâm âlimlerinin oldukları dikkat çekmektedir.

Fıkıh usulü ilmi, teorik açıdan, öncelikle ehl-i hadis olan Medine ekolü ile ehl-i re'y olan Irak ekolünü ilmen uzlaştırma hizmeti gören, yukarıda anılan İmam Şafii'nin er- Risâle adlı eseri ile yazılı hale gelmesine rağmen, asıl yararlananların Hanefî ekolüne mensup ilim adamlarının olduğu ifade edilmektedir. Ebu Hanife'nin gramere dayalı varsayımlarla yargılara vardığı bir gerçektir. Ehl-i hadis ise usulden çok, içtihatlarını öncekilerin yaptıklarına uyma şeklinde gerçekleştirdiklerinden Şafii'nin belirttiği usulden Hanefiler kadar yararlanamadıkları kanaati öne çıkmaktadır. Böylece, usul açısından fukaha ve mütekellimin olmak üzere iki ekol, furû'da ise bu iki ekol doğrultusunda dört mezhep ortaya çıkmış ve günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

2.4. Fıkıh Usulü İlminde Sentezin Gelişimi

Yukarıda sözü edilen özgün dönemlerden sonra miladi bin yılına gelindiğinde -ki bu hicrî 400'lü yıllara denk gelmektedir- fıkıh ilmi o günün sorunlarını sistemli bir şekilde çözme yoluna girmiş ve Kur'an medeniyeti zirveye ulaşmıştır. Müslümanlar kendilerinin dışındaki düşünce ve yönetim biçimleriyle bu devirde hissedilir derecede yıkıcı savaşlar biçiminde karşı karşıya kalmışlardır. Başta haçlı seferleri olmak üzere, Moğol ve Timur istilaları İslam toplumunda içe kapanma başlamıştır. Fakat bu durumda bile ilim açısından sistemli bir şekilde iki yoldan sentezlemenin yaşandığı görülmektedir. İlki kuşkusuz halk nezdinde yaygın ve etkin olan tasavvuf alanında olmuştur. Zira doğu mistisizmi Kur'an verileri içinde İslamlaşarak yeniden şekillenme tasavvuf alanıyla gerçekleşmiştir (Avcı, 2020, 572). İlk muhataplarınca anlaşılabilen Kur'an'ın mistisizme işaret eden ilgili beyanları Orta Asya'daki Türklerin doğu mistisizmini bilmeleri, tanımaları ve yaşamaları nedeniyle -ki, bu durum onların İslamiyet'i kabul etmelerini sağlayan unsurların başında gelir- bu husustaki hükümlerini çok iyi kavramışlar, böylece sistemli tasavvufî tarikat akımları ortaya çıkmış (Kartal, 2015; Erdoğan, 2019) günümüze kadar gelen ilmi açıdan sistemli İslâmî tarikatlar ortaya çıkmıştır. Diğer sentez yolu ise Kelamcılar vasıtasıyla batı pozitivistizmi Kur'an'ın verileri içinde tümevarım metoduyla yeniden ele alınmış böylece Kur'an'ın pozitivist öğretilerini ortaya çıkarmışlardır. Fârâbî (ö. 339/950) ve İbni Sina'nın (ö. 428/1037) çabalarına karşı, sentezin kendi bünyemize uygun olması tezini savunan Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) eserleri bu amaca yönelik

hizmetleri sergilemektedir. Kur'an'ın müspet ilimle ilgili ayetleri de ilk muhatap toplumda anlaşılacağı kanaati öne çıkmaktadır. Ama batı uygarlığının coğrafya olarak varisi ve komşusu olan Türkler Selçuklu ve özellikle Osmanlı dönemlerinde bu sorunları da sentezlemeyi başarmışlardır. Hatta İslâm coğrafyasının genişlemesi nedeniyle ilim merkezlerinin de arttığı gözlemlenmektedir. Maverâünnehir'den Endülüs'e kadar birçok ilim merkezi ve buralarda yetişmiş güçlü âlimler yeni gelişmeleri etkilemişlerdir. Bu devirdeki âlimler bölgelerinin ilmî özelliklerini de hatırlatacak şekilde isimlendirilerek Hicaz, Irak, Basra, Maverâünnehir ve Semerkant âlimleri diye anılmışlardır.

Fıkıh usulü ilmi bağlamında müspet ilmin uygulaması İslam ilim anlayışı ortamından ziyade dış dünyada daha etkin olduğu vurgulanmaktadır (Bilmen, 1985, 1/40).³ Yeri gelmişken şu belirtmeyi yapmak uygun görülmektedir. Fıkıh usulü ilmiyle geleneksel sözel ağırlıklı içtihatla Kur'an'dan istinbat edilen hükümler sünnet fıkıhına uyuyorsa varsayımın doğruluğu ortaya çıkmaktadır. Zira sünnet fıkıhında ihtilafı hususlar olduğu gibi buna karşılık ittifak sağlanan hususlar da vardır. Mezheplerin zikredilen biçimdeki denetimle sünnet fıkıhındaki ittifak edilen hususlara uygunluk olması belli bir ilmi disiplin oluşturmuştur. Şu var ki, bu yöntem müspet ilmin metodu olarak bilinmektedir. Yani sonuçlar projenin verilerine uygun olursa varsayımlar doğrudur ve ilmen ispatlanmış kabul edilir. Yukarıdaki anlatımlarda sözü edilen Kur'an medeniyetinden sonra gelen İslâm medeniyeti ve bu medeniyet ile oluşan batı uygarlığı bu müspet ilim metodunu esas almış ve neticede bugünkü sanayi uygarlığı doğmuştur. Böyle bir metodun gelişmesi ve ilim anlayışına dahil edilmesi, daha ileri ve genç bir medeniyetin gelmesi şeklinde ilmi sosyal evrimlere yol açmıştır. Dolayısıyla yeni medeniyet eski medeniyet ve uygarlığın ilmî verilerine ve terimlerine dayanarak yeni tanımlarla ortaya çıktığı görülmektedir. Nitekim İslamiyet'in ilk dönemi olan vahiy döneminde aileden mirasa kadar hak ve vazifeler gibi bilindik terimlerin yeniden tanımlanmasıyla sürecin işlediği bilinmektedir. Ayrıca başlayan yeni içtihatlar ve devamında oluşan icmalar özgün bir hayat biçimini şekillendirmiştir. Böylece yeni varsayımlar ile oluşan ileri medeniyet yaklaşık beş yüz yıllık uygulama sonunda geliştiği ve ondan sonra yaşlanma ve yavaşlama emareleri göstermeye başlar. Kuşkusuz yeni medeniyet, eski varsayımların çoğunu geçersiz hale getirdiği veya yeni varsayımlara gerek duyduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Şu var ki gelişen duruma göre yeni varsayımlar ortaya konmazsa çökme başlar. Çökme olmaması için ilim adamları ve müçtehitler vasıtasıyla yeni ilmî gelişmelerle yeni varsayımlar ortaya konur, yeni içtihatlar, yeni icmalar ile yeni medeniyetler kurulur. Böylece 'medeniyetler devranı' gerçekleşir.

Dünden bugüne Türk dünyası, tarihi misyonuna uygun hareketlerle "çağdaş medeniyetin üstüne çıkma" gayretlerini her şeye rağmen bıkmadan sürdürmektedir. Genelde mevcut bulunan düşünce krizini özellikle fıkıh usulü alanında aşmanın yolları aranmaktadır. İslâm dünyasındaki çeşitli üniversitelerde Fıkıh usulü derslerinin okutuluyor olması ve bu alanda yapılan araştırmalar sonucu ortaya konan eserler azımsanmayacak kadar çoktur. Ne var ki, bütünüyle eski kitaplarda mevcut bilgiler ve örneklerle tekrarları içermektedir. Yeni bir usul asla eskinin reddi anlamında olmadığı gibi onun tekrarı da olmayacaktır. Olsa olsa usulcü mantığı ile klasik usulün yeniden düzenlenmesi olacaktır.

Çağımızda fıkıh usulü anlayışı, geçmişten beri oluşmuş bir bilimsel gücü temsil etmektedir. Bu çerçevede Padişahların alışılmış ferman yayımlama geleneğinin büyük ölçüde değişerek, bunun yerini, gerekçeleri yazılmış, çoğu zaman kodlanmış kanunların alması ve sonuçta Mecelle diye tanınan kanun külliyyatının çıkması yenilik arayışının en önemli göstergesi olarak ortada durmaktadır. Bu arayışın da bir metoda bağlı olduğu görülmektedir. 1700'lü yılların başında külli kaidelerin usul kapsamına alınması ve bunun etrafında oluşan tartışma ve gelişmeler ilim adamlarını, çözümün bu yönde geliştirilmesine yöneltmiş olduğu da görülmektedir. Yalnız, kalıcı olamamıştır.

³ Hayrettin Karaman, <https://www.hayretinkaraman.net/kitap/meseleler/0458.htm> linkinde "İctihadın İslâm Düşüncesine Katkısı" başlığında sentez konusunda Ali Sami Neşşâr'dan aktarımlar yapmaktadır. Ayrıca bk. Mahvoud Hamady, Ali Sâmi en-Neşşâr (1917-1980) ve Düşünce Dünyası, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2022).

Batı dünyasının son iki yüzyılda çeşitli bilimlerin alanlarında ve teknikte müspet ilim metodunu uygulamış ve bugünkü sanayi uygarlığını geliştirmiş olduğu gözden kaçmamaktadır (İzmirli, 1977, 47). Fakat aynı başarıyı sosyal ilimlerde gösterememiş, dolayısıyla yönetimi ve hukuku müspet ilme oturtamamıştır. Fıkıh usulcülerinden beklenen, sosyal oluşları da fiziki oluşlar gibi ölçümlendirip hesap yapabilmek ve ona göre varsayımların isabetliliğini ortaya koymaktır. Bu hususta ne batıda ne de doğu da herhangi bir kıpırdanma görünmemektedir.

3. Toplumsal Gurupların Kuran ve Sünnet Açısından İncelenmesi

3.1. Kuran-ı Kerim Açısından Toplumsal Guruplar

Esasında kendi irade ve rızalarıyla oluşan bu örnek gruplaşma benzeri hakkında Kur'an'ın farklı ayetlerinde mealen şu şekilde söz edildiği görülmektedir.

a) Talepleri sadece dünyalık olanlar: “İnsanlardan ‘Rabbimiz! Bize dünyada ver.’ diyen kimseler vardır. Böylesi için ahirette halak/parçadan nasipleri yoktur.” (el-Bakara 2/200)

b) Dünya-ahiret ayırımı yapanlar: “Ve onlardan ‘Rabbimiz! Bize dünyada herhangi bir hasene/karşılıksız iyilik ver. Ahirette de başka bir herhangi hasene/karşılıksız iyilik ver...’ diyen kimseler vardır.” (el-Bakara 2/201)

c) Dünya-ahiret ayırımında ahirette azaptan korunmak isteyenler: “...Ahirette de başka bir herhangi hasene/karşılıksız iyilik ver ve narın azabından bizi koru.’ diyen kimseler vardır.” (el-Bakara 2/201)

d) Ayırım yapmaksızın dünya ve ahirette iyi ve güzel olan tek hasene talep edenler: “Bize bu dünyada ve ahirette herhangi bir hasene/karşılıksız iyilik yaz, kesinlikle biz hidayet olunduk sana.” (el-A‘râf 7/156).

3.2. Kuran-ı Kerim Açısından Toplumsal Gurupların Niceliği

Kur'an-ı Kerim fertten topluma, aileden insanlığa kadar kurumsal örneklerle bazı prensipler sunar. Bu prensipler üzerinden kıyaslarla bir sistemin kurulması sağlanır. Konumuzla alakası bulunan bazı ayet mealleri ile örnek gruplar ve sayılar aşağıda sıralanmıştır. Mealler Muhammed Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili adlı eserinden sadeleştirilerek alınmıştır.

1- Yüce Allah Kur'an'da her şeyi çift yarattığını ve dengeyi koyduğunu ifade eder. “Her şeyden iki çift halkettik ki düşünesiniz.” (ez-Zâriyât 51/49) “Sema ki, onu irtifa’ etti ve mizânı vad’yledi. Ki taşmayın mizanda. Ve doğru tutun adaletle tartıyı da aksatmayın mizanı. (Rahman 55/7-9).

2- Kur'an öncelikle kendisinin sistematik biçimde anlaşılmasını ister. Mürsel/gönderinin mulkı/alıcı tarafından mutlaka anlaşılacağına yemin ederek, anlamının nasıl gerçekleşeceğine dair prensipler verir. “Kasem olsun o urf/bilinmek için gönderilenlere. Derken Asıf/büküp devirenlere. Ve neşrederek yayanlara. Derken seçip ayıranlara. Gönderileni karşılayanlar hatırlarlar. Özr/eksik veya inzar/açık uyarı.” (el-Mürselât 77/1-6)

3- Kur'an, bireyin bir deklarasyon etrafında oluşan on kişilik bir grup içinde kendisini ifade etmesini ve hareket etmesini ister. Ayrıca bu şekilde oluşmuş olan topluluğu “onarlanmış üst grup” olarak muhatap alır. “En yakın on kişilik grubunu/hısımlarını uyar!” (eş-Şu‘ârâ 26, 214). Ayrıca “Ey onarlı gruplaşmış Cin ve İns ...” (el-En‘âm 6/130; Rahman 55/33) mealindeki ayetin ifadesiyle bu onarlı gruplarla oluşmuş toplumu muhatap alır. Zira 10 rakamı için Kur'an'da “...Bulamayana ise oruç, üç gün hacda yedi de rücu’ ettiğinizde ki, on kâmindir...” (el-Bakara 2/196)” buyrulmaktadır. Şu ayette de “...uydurma olan on sûre getirin...” (Hûd 11/13) diyerek on sayısının standart/sistem sayısı olduğunu pekiştirir. Ayrıca şu ayette de “...Bir de Musâya otuz geceye va’d verdik ve tamamladık bir on ile, bu sûretle rabbının mîkatı tam kırk gece oldu ... (el-A‘râf 7/142) buyrulmaktadır. Hatta bir diğer ayette de “Ve onarlanmış tatil edildiği vakit.” (et-Tekvîr 81/4) buyrulmaktadır. Hatta bir diğer ayette de “Ve onarlanmış tatil edildiği vakit.” (et-Tekvîr 81/4) buyrulmaktadır. Hatta bir diğer ayette de “Ve onarlanmış tatil edildiği vakit.” (et-Tekvîr 81/4) buyrulmaktadır. Hatta bir diğer ayette de “Ve onarlanmış tatil edildiği vakit.” (et-Tekvîr 81/4) buyrulmaktadır.

4- Sosyal gruplar: Sırasıyla aile, şa'b, kabile, kavm, millet, ümmet ve nas ifadelerinin yanında Müminler, Müslimler, münafıklar, kafirler (mukesser ve musahhah olarak) şeklinde inanç gruplarını sayar. Ayrıca fakir, miskin, amil, köle, gârim/borçlu, müellefe-i kulub, ibn sebîl ve fi sebîlillah sınıflarını sayar (et-Tevbe 9/60). Bunlara ek olarak Allah/kamu, resul/başkan, zilkurba ve yetimleri

eklenir (el-Enfâl 8/41). Mukarrebûn, evvelûn, sâbıkûn diye daha nice grupların isimleri sayılır. “Ey İnsanlık! Biz sizi bir erkekle bir diğiden yarattık. Sizi şa’b şa’b, kabîle kabîle görevlendirdik ki tanışasınız. Allah indinde ekreminiz/en saygınız en takvalınız/korunanızdır. Allah alîmdir, habîrdir.” (el-Hucurât 49/13) mealindeki ayette de insanlığın oluşumu ve yönetsel gruplar üzerinde durulur.

5- Barışın bozulmasında eski duruma dönülmesi veya barışın tesisi hakkında ise şu ayet mealen dikkat çekmektedir. “Ve eğer Mü’minlerden iki taife çarpışarlarsa hemen aralarını bulun barıştırın. Şayet biri diğerine karşı bağyederse o vakit bağyeyiyor olana Allahın emrine ifaya kadar kıtâl edin. Eğer ifaederse yine adaletle beynerini sulh edin. Orta insafı olun, çünkü Allah orta insaf edenleri sever.” (el-Hucurât 49/9)

6- Barış ve savaş düzeni bir arada anlatılır. “Bu sebeple Beni İsrâil’e Kitab’da bildirmiştik ki her kim bir nefsi bir nefis mukabili veya yer yüzünde bir fesadı olmaksızın öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur, kim de birini hayatta tutarsa bütün insanları hayatta tutmuş gibi olur; Celâlim hakkı için Resullerimiz onlara beyyinelere geldiler de sonra içlerinden birçoğu bütün bunların arkasından hâlâ yer yüzünde fesad ve cinayette israf etmekte bulunuyorlar.” (el-Mâide 5/32) mealindeki ayette barış ortamını ve düzenini anlatmaktadır. “Ve onları nerede yakalarsanız öldürün ve sizi çıkardıkları yerden onları çıkarın, o fitne katilden eşeddır, yalnız Mescidi haram yanında onlar size kıtal etmedikçe siz de onlara kıtal etmeyin, fakat sizi öldürmeğe kalkışarlarsa hemen onları öldürün kâfirlerin cezası böyledir.” (el-Bakara 2/191) mealindeki ayette de savaş ortamını ve düzenini anlatmaktadır. Böylece barış düzeninde hukukun hakimiyetine, savaş düzeninde ise gücün hakimiyetine yer verir.

8- Anlaşmazlıklarda hakemlerden oluşan saygın ve etkin yargı ile hakların gecikmeden yer bulmasını sağlar. “Ey o bütün iman edenler! Allaha itaat edin, Peygambere de itaat edin sizden olan ulu’l-emre de, birde bir şeyde nizaâ düştünüz mü hemen onu Allaha ve Resulüne arz ediniz: Allaha ve Ahiret gününe gerçekten inanır müminlerseniz. O hem hayırlı hem de netice itibarı ile daha güzeldir.” (en-Nisâ 4/59) “Eğer karı-koca arasının açılmasından endişeye düşerseniz bir hakem kocanın tarafından, bir hakem de kadının tarafından gönderin, bunlar gerçekten barıştırmak isterlerse Allah aralarında olanın yerine geçim verir, şüphesiz ki Allah alîm, habîrdir.” (en-Nisâ 4/35)

9- İnanan mutedil insanların, gereksinimlerini karşılamak üzere oluşturduğu kurumları yani ihtiyaçların, sürdürülebilir biçimde karşılandığı medeniyetin temel kurumlarını isimleriyle verir. “... Allah’ın da insanların bir kısmını bir kısmıyla defetmesi olmasaydı her halde savâmi’/İlmi, biye’/İktisadi, salavât/sivil-siyası, Allah’ın isminin çok zikrolunduğu Mesâcid/Ahlaki-dini kurumlar yıkılırdı...” (el-Hac 22/40) İnanan mutedil insanı, gereksinimlerin odakları üzerinden tanımlar. “Onlar ki şayet kendilerini Arzda makamı iktidara getirirsek namazı kılarlar (salavât/sivil-siyası toplantılar), zekâtı verirler (biye’/İktisadi faaliyetler), maruf ile emir (savâmi’/İlmi) ve münkerden nehiy ederler (Mesâcid/Ahlaki-dini), bütün umurun akıbeti de sırf Allaha aittir.” (el-Hac 22/41) Bu iki ayet kelime kökleri bakımından tercüme tabii tutularak yorumlandığı görülmüştür. İlk ayet hakkında Edip Yüksel’in benzer tercüme yaptığı görülmesine karşılık, gramer bakımından diğer ayet ilk ayetin birey bazında açıklaması olmasına rağmen yorum yapmamıştır.⁴

Yukarıda direkt isimleriyle sıralanan, modern dönemde çeşitli alanlara aidiyetleri bulunan olgu ve kurumlar görülmektedir. Ayrıca benzerlerine işaret eden nice bilgiler bulunmaktadır. Anılan esaslar doğrultusunda oluşturulacak bir sistemin varlığı hissedilmektedir. Şüphesiz vahiy döneminde Hz.

⁴ Edip Yüksel’in farklı zamanlara ait olduğu düşünülen iki ayrı meali görülmektedir. <https://www.kuranayetleri.net/hac-suresi/ayet-40> linkteki sayfada yukarıda verilen meal yer alırken, <https://www.kuranmealleri.net/hac-suresi/40.ayet/edip-yuksel-meali> linkte ise geleneksel klasik meal bulunmaktadır. Gelenekselden yeni meale geçiş tarihleri tespit edilememiştir. Ancak aynı ayetle ilgili <https://www.akevler.org/AkevlerSeminerler/1140/Tum/1/Hac-Suresi-Tefsiri-40-44-Ayetler> linkte Süleyman Karagülle tarafından (06 Nisan 2019) yapılan tefsir-mealde şu şekilde yer almaktadır. “(Onlar) sadece “Yetiştiricimiz Allah’tır.” dediler diye yurtlarından boş yere çıkarılanlardır. Allah’ın eli kimini kimiyile savması olmasaydı okullar, satış yerleri, tapınaklar ve Allah’ın adının çokça anıldığı kışlalar çökerdi. Allah, kim O’na yardım ederse ona yardım edecektir. Allah güçlüdür, sözü dinlenendir.” Sayfa sonunda “Elli senelik çalışmalarımız ...” notu yer almaktadır.

Peygamberin önderliğinde sürdürülen çabalar bunun ilk örneğini verirken, devamı olan sahabe döneminde ise Peygamber olmadan onun örneği üzerinden geliştirilmiştir. Bu iki dönemin devamında ise bu iki uygulama örneği esas alınarak ilim adamları öncülüğünde içtihadı dayalı alternatif ilmi mezhepler biçiminde geliştirilmiştir.

3.3. Hadislerde Toplumsal Gurupların Niceliği

Kur'an'da yer alan mücmel ifadelerin örnek açıklayıcısının Hz. Peygamber olduğunu ayetlerde ifade edilmektedir. “İstisnasız her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik ki onlara açık açık anlatsın; bundan sonra Allah dilediğini sapkınlık içerisinde bırakır, dilediğini de doğru yola iletir. O, güçlüdür, hikmet sahibidir.” (İbrahim 14/4) Bu nedenle “...kullanış şekli ve amacına göre hadislerdeki sayısal ifadelerin büyük çoğunluğu kesin bilgi ihtiva etmektedir. Fakat özellikle insanları fert ya da toplum olarak bazı hedeflere yönlendirirken, kesin hüküm ifade eden sayılardan ziyade temsili sayıların kullanıldığı görülmektedir.” (Karacabey, 1994). Hz. Peygamberin hadis külliyyatındaki beyanları arasında toplumu inşa sadedinde Kur'an'da ifade edilen müslim ve gayr-i müslim topluluklar öne çıkmaktadır. Gerçekte Yesrib'de inançları farklı birçok Yahudi ve Arap kabilelerine muhacir ve Ensâr gibi yeni inşa grupları da eklenerek bir toplumun oluşumunu sağlama tecrübesi Medine Vesikası etrafında gerçekleştiği bilinmektedir. Aslında bunun, hicret öncesindeki Akabe görüşmeleri sonucunda oluşan ahitlere tarafların biat etmeleri ve sözlerinde durmalarıyla özgün bir başlangıcı bulunmaktadır. Bu bağlamda hadis kitapların ‘imar’ ve ‘fiten’ bahislerinde geçen “En kötü şartlarda bile Müslüman toplumunun yanında yer alması önerilen” Huzeyfetü'l-Yemânî hadisi dikkat çekmektedir (Buhârî, 1992; İbn Mâce, 2000). Medine sürecinde sosyal ve hukuk açısından birçok gelişmeler mevcuttur. Bunların başında Kur'an'da emredilen günde beş kez toplanmayı gerekli kılan namazın, yılda bir ay orucun, mal varlıkları belli nisaba ulaşanların vermeleri gereken zekat miktarlarının ve ömürde bir kez olmak üzere hac ibadetlerinin nicelik açısından uygulamalı biçimde sonuçları dikkat çekmektedir. Bir başka dikkat çeken konu ise yukarıda belirtildiği gibi bir hadiste “İman yetmiş veya altmış küsur şubedir. En üstünü kelime-i tevhid yani 'Allah'tan başka ilah yoktur' sözüdür. En aşağısı ise yolda geçenlere eziyet veren şeyleri kaldırmaktır. Haya da imandan bir şubedir.” (Buhârî, 1992) şeklindeki buruşunda ‘iman’ ve şubelerinin vurgulanmasıdır. İnsanı tereddüde bırakacak en küçük detay bile sosyal hayatın unsuru olarak grupların arasında değerlendirilmiştir.

3.4. Fıkıh Usulü ve Sosyal Guruplar Değerlendirmesi

İslam hukukunun iki aslını oluşturan Kitap ve sünnet malzemesi olan ayet ve hadislerde geçen toplumla alakalı genel ifadelerin yanında sayısal belirlemeler de öne çıkmaktadır. Aslında her dilde mevcut olan bu durum çoğulun en az üçten başlaması bakımından Arap dili farklılık göstermektedir. Ayrıca kelimeleri çoğul kılan biri dişil-eril kurallı çoğul diğeri kuralsız çoğul kalıpların varlığı ayrı bir anlam zenginliği katmaktadır. Ayrıca topluluk veya grup isimlerinin yanında direkt grup işlemleri anlamını taşıyan iki kişi veya bir tarafı grup olan ‘mufâ‘ale’ ve direkt gruplar anlamında olan ‘tefâ‘ul’ kalıpları mevcuttur. Fıkıh usulü ilminin bu özellikleri dikkate alarak kurallar oluşturmakta ve yargılara varmakta olduğu yukarıda belirtilmişti. Ayrıca geniş biçimde kurumsallaşma sonucunda şahsi hakların yanında tüzel kişilik yaygın hale gelmiştir. Örneğin Cuma namazı çağrısını içeren “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için nida olduğunda hemen Allah'ın zikrine koşun ve alim satımı bırakın, o sizin için daha hayırlıdır, eğer bilerseniz.” (İl-Cumu‘a 62/9) mealindeki ayete muhatapların çoğul tutulmasının yanında cumanın maksadına da bakılarak tümevarım görüşüne sahip fukaha ekolüne göre imam dışında en az üç kişi veya tündengelim görüşüne yakın olan mütekellimin ekolüne göre kırk kişi bulunması gerektiğine dair iki yargıya varılmaktadır (Âlûsî, 1994). Yine ayette “Sadakalar ancak şunlar içindir: Fukara, Mesâkin, zekât toplamaya ‘âmil/memûr olanlar, Müellefetülkülûb, Rakabeler, Borçlular, Allah yolundakiler, yolda kalmışlar...” (et-Tevbe 9/60) zekât verilecek sekiz sosyal grup yer almaktadır. Önceki ayette belirtildiği gibi fukaha ekolü bunlardan herhangi birine verilmesi ile, Şafii mezhebinde ise imkan varsa hepsine, yoksa en az üç guruba verilmesiyle zekatın yerine gelmiş olacağı belirtilmiştir (Âlûsî, 1994).

4. Sosyal ve Siyasi Açından Toplumsal Gurupların Niceliği

Burada konu hakkında klasiklerde yer alan örneğin Platon'un Devlet adlı eserinde tasarımı sunduğu toplumsal realitenin mekân ve unsurları bulunmaktadır. Fakat alan genişliğinden, nüfus büyüklüğüne varana kadar sayısal durumlar değerlendirmeye alınmamıştır. Bu nedenle sonraki devirlerde konu esas alınarak yapılan değerlendirmelerde çeşitli açılardan gerçeklikten uzak görülmüştür. Ayrıca bu eserden hareketle benzer bir düşünceye İslam bilim çevresinden ilk defa Fârâbî'nin el-Medînetü'l-fâzıla adlı eserinde yer verilmiştir. Yerleşim alanları küçükten büyüğe kadar sayılmasına rağmen yine mekân ve nüfus bakımından bir değerlendirme yer almamaktadır. Bu ve benzer nedenlerle bu örnek çalışmaların ütopyk kaldığına dair eleştirildiği görülmektedir. Özellikle İslam ilimlerini ve kültürünü bilen Fârâbî'nin Kur'an'dan esinlenme ile 'İlk varlık' hakkında bilgiler vererek başladığı konu anlatımı yeri geldiğinde sayısal kısmına işaret etmemesi dikkat çekicidir. Yine de konu hakkındaki eleştiriler bir eksikliğin tespitidir ve geliştirmeye kapalı değildir. Çünkü dönemin geleneksel etkin düşünce yapısı ve disiplini nedeniyle ihtiyaç duyulmamış olabilir. Fakat günümüzde hemen hemen her şeyin sayısallaştığı görülmektedir. Bu açıdan dini metinlerden biri olan Kur'an'ın, makalenin giriş kısmından beri anlatılan anlamlandırma süreciyle tecrübe edilen fıkıh usulü ilmiyle içtihat müessesesini harekete geçirme önerisi ve örneği verilmelidir.

Kur'an'da sosyal ve siyasi/yönetimsel gruplar olarak anılan kurumlar aile, aşiret, kabile, şa'b, kavm, millet, ümmet ve nâs olarak küçükten büyüğe doğru sıralanabilecek şekilde isimler yer almakta olduğu yukarıda belirtilmiştir. Aile toplumun temel ve ilk kurumudur. Neslin devamı illetine dayanan akitle oluşur. Anne, baba ve bir çocuk varsayımı ile en az üç kişi ile aile oluşur. Yönetilebilir bir ailenin en fazla kaç kişi olması gerekir? Bu soruya kâmil rakam olan on sayısı düşünülebilir. Zira on rakamı üzerinde vurguyla durulduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Hatta "on kişiyi uyar!" (eş-Şu'âra 26/214) ifadesi de bunu göstermektedir. Akla "on kişiden fazla olamaz mı?" sorusu gelmektedir. Sistem on rakamı üzerine kurulduğundan on sayısını aşınca bölünmesi söz konusu olur. Nitekim doğal olarak evlenme ile ayrılmalar gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Hatta onluk sistemi varsayımı çerçevesinde on dokuz rakamına ulaştığında kesinlikle bölünmesi gerekir. Bu bölünmeler siyasi oluşumun ilk safhası olan on rakamına yakın ailenin oluşturduğu aşirettir. Nüfusu ise, aile esasına bakılarak en az otuz, en çok yüz kişidir. Bir aşiret on aileyi aşınca, ailede olduğu gibi bölünmeye gider ve on dokuz aile olduğunda kesinlikle bölünür. İkinci basamak siyasi kuruluş olan kabile ise on aşiretten oluşur ve nüfusu en az üç yüz, en fazla bin kişi olur. Bölünmesi ise aile ve aşirette belirtildiği biçimde olur. Diğer şa'b, kavm, millet, devlet, bölge, insanlık aile ve aşiret örneklerinde olduğu gibi kıyasla oluşur. Hizmet ve yönetim durumları da kendi özelliklerine göre hükümlendirilir. Mekân olarak, muhatap alınan Cuma cemaati seviyesindeki kaza yetkisi bulunan siyasi yapı esas alınır ve merkezden en az üç, en fazla on kilometrelik mesafelik bir alanı kapsar ve sayı arttıkça yeni yerleşim alanları oluşturularak bölünmeler devam eder. Bu sayılar yaşamsal alan ile adil ve barışçıl ideal bir yönetimin sağlanabilmesi için "siyasal grupların nüfusları ve mekanları ne kadar olmalıdır?" sorusunun standart cevabı olacak şekilde kıyasla ortaya çıkmaktadır. Sayılı bir şekilde oluşan sosyal grupların birbirlerini tanımaları nedeniyle otokontrol sistemi oluşur, emniyet ve güven içinde barışın sağlanmasına adım atılmış bir toplum ortaya çıkacaktır. Nitekim konu ile ilgili ilk örnekler üzerinden başka arayışlar da mevcuttur. (Yayla, 2016)

Her toplulukta olabilecek gruplaşma modern dönemde on dokuzuncu yüz yılın başında Osmanlıcılık, Batıcılık, Türkçülük-Milliyetçilik ve İslamcılık gibi serbest fikri akımların ortaya çıktığı bilinmektedir (Özket, 2006). Bunları sistematik çözüm üretme çabaları içerisinde düşündüğümüzde akademik olarak gelenekçi, fetvacı, modernist ve içtihatçı şeklinde isimlendirmek mümkündür. Günümüz Müslüman toplumlarına bakıldığında var olan bu gruplar esas olmak üzere, hatta az da olsa geçişkenlik barındırır da aşağıdaki şekilde gruplandıkları da görülür.

5. Sonuç

Kur'an tarihi boyunca fıkıh usulü ilminin özellikle Müslümanlar arasında barışa evrilmiş örnek bir dünya hayatını kurmada oynadığı rolü, günümüzde de göstermesi için başlangıçta olduğu gibi özgüveni tam, bağımsız ilim adamlarına ihtiyaç duymaktadır. Tarihteki ilk örneklerin "önlerinde örnek olmaksızın" sağlandığı görülmektedir.

Fıkıh Usûlü ilmi, insanlık tarihi boyunca var olan çevreyi anlamlandırma ve geleceğe güvenle bakma tecrübesi çabalarını, insanlığın önünde bulunan Münezzel Kitap Kur'an'daki tavsiye delillere dayalı olarak daha da kolaylaşmış görülmektedir. Zira İslam Kitab'ın etrafında gelişen ilimlerle barışı yaşayan ve yaşatan bir toplum ortaya çıkması için maddi-manevi her türlü temizlik üzerine inşa edilmiş sonuçlarla gerekli tedbirleri alır. Bireylerden, gereksinimleri doğrultusunda sunduğu irade ve rıza ikilisi ile hayatını inşa etmesini ister. Ayrıca bireye içinde bulunduğu toplumla sosyal bağlarını kuvvetlendirmesi için önerilerde bulunur. Böylece ilmî, iktisadî, siyasî ve dinî kurumlarını ahireti de içine kattığı bir hayat anlayışıyla daha iyiye ulaştırmasını ondan ister.

Kapsamlı ve hidayet olunmuş örnek toplulukları geçmişte oluşturan Kur'an'ın ilk müminleri, günümüz bağımsız ilim adamlarının kendilerine düşen görevleri yerine getirmeleri şartıyla barışı önceleyen örnek bir topluluk oluşturmaları mümkündür. Bunun dengeli biçimde düzenleyicisi, denetleyicisi ve yöneticisi de Usûlü'l-fıkh ilmidir.

Kaynakça

- el-Âmidî, A. (1986). *el-İhkâm fî Usulî'l-Ahkâm. Dâru'l-Kitâbu'l-Arab.*
- Apaydın, H. Y. "Zâhiriyye". TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zahiriyye> (10.09.2023).
- Aydın, C. (ty), *Bilim Tarihi. Remzi Kitabevi.*
- Avcı, M. (2020). İslamın Orta Asya tarihi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 9/1. 517-528.
- Bilmen, Ö. Nasuhi. (1985). *Hukukî İslâmîyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu. Bilmen Yayınevi.*
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, (1992), *el-Câmiu's-Sahîb, İstanbul: Çağrı Yayınları.*
- Karacabey, S., (1994), "Hadislerde Geçen Bazı Sayılar Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 6/6, 103-116.
- el-Cüveynî, A. (1987). *Kitabuu'l-İctihad. Dâru'l-kalem.*
- Çağlı, O. M. (1963). *Hukuk Başlangıcı Dersleri. İstanbul Üniversitesi Yayınları.*
- Çelebi, A. (1976). *İslamda Eğitim Öğretim Tarihi. çev. A. Yardım. Damla Yayınları.*
- Dönmez, İ. K. (2005). "Fıkıh Usulünün İşlevi ve İctihad Yöntemleri Hakkında Genel Bir Değerlendirme". *İslamî İlimlerde Metodoloji (Usûl) Meselesi I. Ensar Neşriyat.*
- Ebû Davûd, S. (1988). *es-Sünen. Dâru'l-kutubu'l-ilmîyye.*
- Ebu Zehra, M. (1978). *Mezhepler Tarihi. çev. A. Şener. Çelik Yayınevi.*
- Erdoğan, S. (2019). "İslam Medeniyetinin İnşasında, Bilim ve Mektep Olarak Tasavvuf". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 8/15. 132-153.
- Fazlur R. (1992). *İslâm, çev. M. Dağ, M. Aydın. Selçuk Yayınları.*
- Fındıkoğlu, Z. F. (1945). *Metodoloji I. İstanbul Üniversitesi Yayınları.*
- Gökâl, Z. (1914). *Fıkıh ve İctimaiyyât. İslâm Mecmuası, 1/2. 40-44.*
- Görgün, T. (2005). *Ebu Hanife'nin Fıkıh Tanımı. İmam-ı Azam Ebû Hanife ve Düşünce Sistemi. Kurav Yayınları.*
- Gözler, K. (2019). *Fıkıh-Hukuk İlişkisi Üzerine. Ekin Yayınları.*
- Hallaf, A. (1971). *Hulâsatu't-târihi't-teşri'îl-İslâmî. Dâru'l-kalem.*

- Hamidullah, M. (1957). "Usul al-Fıkh'ın Tarihi", çev. M. F. Sezgin, İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi.
- Hamidullah, M. (1984). İslâm Hukuk Etüdüleri, trc. A. Kuşçu, Bir Yayıncılık.
- Hanefi, H. (1994). İslâmî İlimlere Giriş, çev. M. Tan, İnsan Yayınları.
- İbn Haldun, (1997). Mukaddime. çev. Z. K. Ugan, MEB Yayınları.
- İbn Manzûr, C. (1974). Lisânu'l-Arab, Dâr Sader.
- İlhan, A. "Bâtıniyye". TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/batiniyye> (10.09.2023).
- el-İsnevî, C. (1343). Nihâyetü's-Sûl fi Şerhi Minhâcî'l-Usul
- İzmirli, İ. H. İslâm Mütefekkirleri ile Garp Mtefekkirleri Arasında Mukayese, sad. S. Hayri Bolay, DİB Yay. Ankara, 1977, s. 47.
- İzmirli, İ. H. (1912). Usul-ı Fıkıh Dersleri. Sırât-ı Müstakîm Matbaası.
- Karacabey, S., (1994), "Hadislerde Geçen Bazı Sayılar Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 6/6, 103-116.
- Karagülle, S, <https://www.akevler.org/AkevlerSeminerler/1140/Tum/1/Hac-Sûresi-Tefsiri-40-44-Ayetler>
- Karagülle, S. (1985). Ehli Sünnet Özel Sayısı Üzerine, On Soruda Ehl-i Sünnet Soruşturması Üzerine Cevaplar.
- Karaman, H. (1989). İslâm Hukuk Tarihi, Nesil Yayınları.
- Kartal, A. (2015). Tasavvufun Bir İlim Olarak İnşâ Süreci: Şer'î ve Metafizik Bir İlim Olarak Tasavvuf Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 24/2.
- Kutlu, Sönmez (2005). Ehl-i Sünnet isimlendirmesinin değeri nedir? Böyle bir isim belirlenmemiş olsaydı yerine ne önerilebilirdi? Marife Bilimsel Birikim. 5/3. 428 - 439,
- Mollâ Hüsrev, (1899). M. Mir'âtü'l-Usul fi Şerhi Mirkâtî'l-Vusul,
- Musa, Y. (1983). Fıkh-î İslâm Tarihi. Çev. A. Meylânî.
- Ostrorog, Count Leon, Ankara Reformu, trc. Y. Ziya Kavakçı, İÜEd. Fak. Yay., İstanbul, 1972, s. 21.
- Özket, H. (2006). Sanayileşen Fıkıh XIX. Asır İslam Hukuk Usulü Çalışmaları, Medhal Yayınları.
- Platon. (1962). Devlet, çev. S. Eyüboğlu- M. A. Cimcoz. Remzi Kitabevi.
- Sava Paşa, İslâm Hukuk Nazariyatı Hakkında Bir Etüd, çev. Baha Arıkan, Ankara, 1955-56, I, 13.
- Seydişehrî, M. E. (1893). Telhîs-i Usul-i Fıkh. Vilayet Matbaası.
- Şenel, A. (1982). İlkel Topluluktan Uygar Topluma - Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- eş-Şevkânî, M. (1992). İrsâdu'l-Fuhûl ilâ Tahkîki İlmî'l-Usul. Dâru'l-Fikir.
- et-Teftâzânî, S. (1957). Şerhu't-telvîh ale'tavdîh li metni't-tenkîh. Dâru'l-kutub.
- Yayla, M. İslam ve Müsamaha: Çağdaş bir Medine sözleşmesi gereksinimi; <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/3811/1798>.
- Yüksel, Edip, <https://www.kuranayetleri.net/hac-suresi/ayet-40;https://www.kuranmealleri.net/hacc-suresi/40.ayet/edip-yuksel-meali>

Extended English Summary

The science of Usul al-Fiqh, generally known as Islamic jurisprudence methodology, is a unique discipline that has developed in two main schools, namely the jurists (fukaha) and theologians (mütekellimin), specifically in the context of formulating Islamic law. In terminology, scope, domain, and purpose, Islamic jurisprudence holds a distinctive position compared to other legal systems, due to its methodological approach. However, in our modern age, its distinctiveness has led to attempts to undermine and marginalize its effectiveness with a stance that is sometimes superior and unscientific compared to other legal disciplines.

Certainly, while there are rules governing social life, such as ethics, etiquette, customs, and religion, it is inevitable for society to have a well-structured legal system that provides sanctions in cases of disputes among individuals. Despite the significant progress made in the administrative phases of society, from tribal and clan organizations to nations and states, humanity still faces challenges in achieving the expected social harmony. It's worth noting that issues like the authority of judges, the nature of judgments, and the basis for judgment were discussed even before Islamic jurisprudence in Plato's work "The Republic." However, just as the natural sciences require solid and definitive evidence, such as observations and facts about the universe and its elements, the social sciences also require a fixed text, a "Kitab," to reach a judgment, similar to a contractual agreement.

As social and intellectual developments continue, there is an increasing need to evaluate the experience generated through the use of verbal methods in the field of Usul al-Fiqh in a numerical context. This article will point to some numerical values contained within the coherence of the Kitab, in line with these developments. For instance, in Plato's "The Republic," the design of the social reality he presents lacks numerical boundaries, which later made his ideas seem disconnected from reality. Additionally, while Fârâbî was the first to introduce a similar concept from the Islamic scientific community in his work "al-Madînah al-Fâdilâh," it has also been criticized for being utopian. It should be noted that these criticisms are observational and open to improvement. In order to contribute to the development, this evaluation will be sought based on the information about social layers and numerical thresholds found in the Kitab, utilizing the assumptions generated by the science of Usul al-Fiqh and transformed into principles through the language. However, rather than following the deductive method of the theologians who use the syllogism, this assessment will start from the inductive method of the jurists, which generally aims to reach a system by offering a practice that is based on experiments and experiences and proceeds from known to unknown.

There are three classical definitions of Fiqh, each based on its scope and source. The general definition aims to encompass all issues related to belief, morality, and action that shape a person's life, both in this world and in the hereafter. The specific definition is tailored to address the need for regulating interpersonal relationships in practical worldly matters. The third definition seeks to determine the source of the judgments mentioned in the other two definitions. This article, drawing from these classical examples, allows the possibility of making assumptions about the future based on past experiences.

In Islam, this process is carried out through the institution of "ijtihad," often led by scholars, to derive legal judgments. Undoubtedly, the source of Fiqh, the Quran, speaks of systems built upon balance and emphasizes the preservation of this balance for a peaceful life. It provides various examples related to these systems and their connections to other principles. These examples are evaluated through the process of "kîyas" (analogy) to arrive at new judgments, serving as starting points to transition from the known to the unknown. Thus, the Quran strongly recommends preparedness for new situations arising from developments.

Moreover, the Quran occasionally employs direct or symbolic numerical references in matters related to governing society justly and equitably. It regulates how individuals can act freely within the social order, emphasizing a balance between rights and duties. This suggested system is known to be sustainable and maintainable through the balance of rights and responsibilities, as demonstrated in past experiences.

The deep divisions and polarizations faced as contemporary problems can potentially find solutions through the scientific methods discussed in this article. For instance, it will illustrate the presence of numerical determinations and recommendations concerning state, governance, and citizens, which have been debated in political philosophy from ancient times to the present. This way, assumptions about a shared system for collective security and a peaceful future for humanity will be proposed.